

ODMEVI NA

*Andrej Pinter***Jaroslav Vrchlický v Ljubljani**

addenda et corrigenda k članku g. Dušana Ludvika

V prispevku spoštovanega g. Dušana Ludvika, ki je bil objavljen v lanski Sodobnosti¹ na straneh 1030 do 1033, je v nekaterih zapisanih podrobnostih opaziti nekaj nejasnosti in nepravilnosti. S tem dodatkom bom poskusil vse to malce zbistriti in izkristalizirati, na nekaterih mestih pa tudi še kaj dopolniti.

V začetku jeseni, natančneje 10. septembra, daljnega leta 1905 so na tedanjem Marijinem trgu v Ljubljani odkrili spomenik našemu največjemu pesniku Francetu Prešernu, kar je bil za tedanjo kulturno in politično smetano² Ljubljane ter bližnje in širše okolice nedvomno velik in pomemben dogodek. Velik predvsem zato, ker se je nanj mesto, z njim pa seveda tudi cela Kranjska, zelo dolgo in resno pripravljalo; pomemben pa zato, ker je bilo na svečanost povabljenih precej uglednih gostov »iz domovine in tujine«, od katerih se jih je kar lepo število slovesnosti tudi udeležilo.³ Krog povabljenih je bil nenavadno širok, uradna vabila so namreč romala od St. Petersburga pa vse doli do Belegrada. Kakor poziva g. Ludvik – resnično se splača »pobrskat po ljubljanskih septembrskih časnikih in revijah iz leta 1905«, kajti odmevnost je bila v vseh tedanjih občilih veličini dogodka – primerno velika; človek pa, ko bere o vseh teh pripravah, ob slavnostnih aktivnostih, hrupu, blišču, pa o rahli nestrpnosti ter magičnemu odštevanju dni na koledarju, nehote podoživlja blestečo veličastnost trenutka, ... trenutka, v katerem je bila Ljubljana za nekaj dni ad astrem et gloriam središče vsega kulturnega in političnega dogajanja.

Med povabljenici in slavnostnimi gosti na prireditvi je bil tudi nesojeni nobelovec, najplodovitejši češki pesnik, »knez« Jaroslav Vrchlický, ki se je kot zastopnik Češke akademije umetnosti ter društva čeških pisateljev Máj ljubljanske slovesnosti

¹ Dušan Ludvik, Jaroslav Vrchlický v Ljubljani, Sodobnost 3/4, XLII, Ljubljana, 1993, str. 1030–1033.

² S tem v zvezi danes že lahko zanemarimo večinsko angažiranost liberalnega tabora (zbranega okrog Slovenskega Naroda) in muhasto, otročje kujanje njihovih nasprotnikov (prek časnika Slovenec), ki je tedaj resnici na ljubo precej skazilo veličastno podobo trenutka (podobno kakor ob Aškerčevem pogrebu nekaj let kasneje...)

³ Slovesnosti so se udeležili akademik Peter Zabolotskij iz ruskega vseučilišča v St. Petersburgu, praški župan dr. Vladimir Srb, pisateljica Gabriela Preissová, državni in deželni poslanec dr. Josip Herold in mnogi drugi. Organizatorjem svečanega odkritja pa je bil pri srcu tudi prihod Matije Murka, pisatelja in profesorja v Gradcu, zagrebškega župana Amruša in pa številne delegacije beneških Slovencev...

⁴ Dušan Ludvik, Sodobnost, str. 1030

udeležil bolj »po službeni dolžnosti«. ⁵ Tu v Ljubljani se je spoznal in spoprijateljil z našim pesnikom balad in romanc, arhivarjem Antonom Aškercem. ⁶ Da sta oba pesnika že pred tem srečanjem vedela drug za drugega, je precej verjetno, vsaj Aškerc je zagotovo. ⁷ Vrchlický pa domnevno tudi, saj je leta 1896 prevzel uredništvo zbornika *Lublani*, ki so ga češki literati posvetili prebivalcem naše prestolnice kot pomoč po potresu, poleg tega pa je bil v 90. letih Aškerc mnogokrat tudi podrobneje predstavljen v pregledih slovenske književnosti, ki so jih prinašali slovansko usmerjeni praški časopisi. Kranjska, Bled in Prešeren so Vrchlickemu vseakor zapustili močan vtis, kar je nekoliko kasneje tudi nedvoumno zapel v nekaterih svojih refleksivnih pesmih. ⁸ Priznani pesnik in svetovljan pa je bil tudi z Ljubljano in s prireditvijo, na katero je bil povabljen, zelo zadovoljen. Vse skupaj je enačil z razpoloženjem, ki je bilo občuteno v 60. letih na Češkem. Še prav posebej pa mu je k srcu prirasel Aškerc, ⁹ drugače najbrž ne bi s takšno odločnostjo zapisal v Slovanskem Přehledu: »Govorili so politiki in predstavniki javnega življenja – in govorili so tehtno in dobro – toda molčali so literati in umetniki, katerim je tu nedvomno prav tako pripadala beseda. Najsposobnejši Prešernovega poguma in talenta, Anton Aškerc, je sedel na koncu dolge mize kakor katerikoli navadni udeleženec in ni mu bila dana priložnost za besedo, ki bi bila lahko zares zanimiva. Radi bi slišali sodbo pesnika o pesniku.« ¹⁰ Šele pod vtisom tega srečanja z Aškercem se je Vrchlický tudi prevajalsko osredotočil nanj ter kasneje ¹¹ v čeških časopisih in revijah začel objavljati svoje prevode nekaterih njegovih najboljših ali pač najznačilnejših pesniških del. ¹² G. Ludvik je torej nenatančno zapisal, da se je Vrchlický z Aškercem poezijo ukvarjal že prej, še preden sta se pesnika sploh srečala na prireditvi v Ljubljani. ¹³ Pod vtisom vsega doživetega je torej Vrchlický Aškercu še v Ljubljani izročil priložnostno sonetno hvalnico, naslovljeno slavljencu Prešernu, katere original, skupaj s pismom uredniku, sedaj hrani g. Ludvik. Na tem mestu naj samo še opozorim, da je podobno dopisnico Aškerc poslal tudi Adolfu Černemu, uredniku Slovanskega Přehleda. ¹⁴ Kar kmalu po nastanku pa je pesem zagledala luč sveta tako v prevodu

⁵ V imenu ustanove, ki ga je poslala, je pred novoodkriti Prešernov spomenik prav Vrchlický tudi položilovorov venec.

⁶ Da bi se ta dva »evropska« pesnika osebno poznala že od prej, je hudo težko dokazati; tudi Aškercova bibliografa (Marja Boršnik, Aškercova bibliografija, Maribor, 1935, str. 69 in Vlado Novak, Aškercova bibliografija, Aškercov zbornik, Celje, 1957, str. 231) navajata relativno živahno korespondenco, vendar šele po septembru 1905.

⁷ Kakor navaja g. Ludvik, je bil Vrchlický Aškercu dobro znan, predvsem po Jensenovi biografiji.

⁸ Pod vplivom vtisov s tega »izleta« so izpod njegovega peresa nastale štiri močno lirčne pesmi: Mangart, Alpský hřbitov (Alpsko pokopališče), Píseň o Alpách (Pesem o Alpah) in Ozevy (Osoje), kjer pravzaprav močno ginjen opisuje lepoto videnegega. Tematiko iz naših krajev pa uporabi tudi v nekaterih drugih pesmih, resda samo za romantično prizorišče, pa vendar. Vse te pesmi je Vrchlický kmalu po ljubljanski ekskurzi izdal v svoji zbirki *Svlačce na úhoru* (Slak na ledini), Praga 1906.

⁹ To je zapel tudi v svoji pesmi *Causerie na Bledském jezeře*, posvečeni prav Aškercu in njunemu skupnemu sprehodu na Bledu, kjer sta se sorodnika po duši in po stanu, slavni Vrchlický in veliki Aškerc, izpovedala drug drugemu. Obema so namreč življenje grenili klerikalna kritika, odložena talarja in pa razkol z modernom. Pesem je prav tako izšla v zbirki *Svlačce na úhoru*.

¹⁰ Jaroslav Vrchlický, *Den Prešernův*, Slovanský Přehled, 1906, 16. (prevod besedila iz Anton Aškerc, *Zbrano delo*, 6. knjiga, uredil Vlado Novak, Ljubljana, 1991, str. 457.)

¹¹ Predvsem v letih 1906–1907. Kasneje pa so Vrchlickega že pestile zdravstvene težave, ki so ga pesniško povsem ustavile in zaradi česar mu je nazadnje tudi muza za vedno utihnula.

¹² Za natančnejše podatke objav Aškercovih pesmi v prevodih Vrchlickega glej: Marja Boršnik, Aškercova bibliografija, Maribor, 1935, str. 44–45.

¹³ »Vrchlický je bil slovanskim literatom dobro znan, zlasti Antonu Aškercu, za čigar balade se je poklicno zanimal« Dušan Ludvik, Jaroslav Vrchlický v Ljubljani, *Sodobnost*, str. 1030.

¹⁴ Primerjaj z: Oton Berkopec, Aškercova pisma Čehom, *Slavistična revija*, 1974, št. 2, str. 235.

kot tudi v originalu. Prvi jo je »na svetlo prinesel« Zvesti,¹⁵ kasneje pa so sledili še mnogi ponatisi: na primer v Slovanskem Přehledu,¹⁶ Hlasu,¹⁷ v svojo antologijo pa sta jo skupaj z Aškerčevim prevodom vključila tudi Horčicka in Ledr;¹⁸ v Zlati Prahi pa sonet najbrž res ni izšel, ne v originalu ne preveden. Aškerc je kaj kmalu po svojem pismu na Češko obe pesmi objavil tudi v Slovenskem Narodu,¹⁹ kasneje, po njegovi smrti, pa je izšel njegov prevod le še v Zvonu, v prispevku Vinka Zupana.²⁰

Glede jezikovnih posebnosti, ki jih obravnava g. Ludvik, pa se mi zdi, da najbrž ne bo čisto držalo tisto o umetnem Aškerčevem sklonilu, ki da je neštajersko oziroma nesavinjsko.²¹ Nekdanji profesor na celjski gimnaziji, slavist France Jesenovec, je v svoji klasični razpravi o Aškerčevem pesniškem in jezikovnem slogu namreč to isto obrazilo označil kot najpomembnejšo narečno obliko v njegovih Lirskih in epskih poezijah.²² Dejstvo, da je oblika pristno štajerska, pa lahko najdemo že pri Levstiku, ki v eni svojih jezikovnih razprav ugotavlja: »Zu bemerken ist, daß die steirische Slovenen bei allen auf *a* Auslautenden den Gesellschaftsfall auf *oj* bilden: z rókoj oder z rokój«.²³ Tudi sam lahko potrdim, da je oblika pristna, saj je nedvomno in dokazljivo bila in je ponekod še vedno v rabi.²⁴ Še posebej je značilna v krajih, kjer je tekla zibka našemu največjemu epiku, ki pa, kakor je v svojih razpravah ugotavljal geograf Ilešič, ne spadajo več v okvir geografskega pojma »Savinjska dolina«.²⁵ Namreč v vasicah in naseljih okoli Rimskih Toplic,²⁶ odkoder je izšlo prvo pero naše Štajerske in odkoder izviram tudi sam – in to po obeh starših – se še danes, sicer hudo redko, a vendar še, uporablja zastareli orodnik z obrazilom na *oj*. Tako na nekaterih kmetijah²⁷ človek še vedno sliši kakšen arhaičen »s tototj žlicoj, s'kiroj, pod mizoj«, čeprav je treba priznati, da to in pa drugo značilno starejšo narečno obliko orodnika na -ej, po večini nadomešča orodnik na -i. Tako moram na primer kakšno stvar »naret z glavi al pa vsej ne s ta levi roki«. Razveseljivo ali pa tudi ne pa je dejstvo, da se tu, v zibelki Aškerčevega otroštva, v pogovornem jeziku vedno bolj uveljavlja tudi čisto prava, knjižna oblika orodnika ženske a-sklanjatve.

Samo še kratek dodatek, *salva venia*, po mojem mnenju g. Vladu Novaku precej krivičnemu zaključku (zadnjemu odstavku) omenjanega članka, kjer pisec načlenja drugo temo – de omni re scibili, et quidbusdam aliis. Opozoril bi ga rad, da je Vlado Novak že leta 1991 izdal šesti del Aškerčevih zbranih del, kjer je razvidno,

¹⁵ Zvesti, Praga, 1905/2, str. 100.

¹⁶ Slovanský Přehled, Praga, 8/1905–1906, str. 15–16. Hkrati z originalom je urednik Černý objavil tudi Aškerčev prevod.

¹⁷ Hlas národa, Praga, 19/1905, št. 259 (20. 9. 1905), str. 33.

¹⁸ Josef Horčicka in Josef Ledr, Lípa, všeslovanská čítanka, Praga 1920, str. 204.

¹⁹ Slovenski Narod, 38/1905, št. 212 (16. 9. 1905), str. 1.

²⁰ Vinko Zupan, Jaroslav Vrchlický, LZ, 1912, str. 556–557.

²¹ »... inficirane(!) z baje štajerskim ženskimi instrumentalom na -oj. Aškerčevo sklonilo -oj ... je umetno, neštajersko ali vsaj nesavinjsko ...« Dušan Ludvik, Sodobnost, str. 1033.

²² Prim. France Jesenovec, Aškerčev slog v Lirskih in epskih poezijah, Narečna barva v Aškerčevem slogu, Celjski zbornik, Celje, 1967, str. 36.

²³ Fran Levstik, Die slovenische Sprache nach ihr. Redeteilen, Ljubljana, 1866, str. 19.

²⁴ To je tudi eden od rezultatov raziskovalnega dela, ki sem ga opravil letos (prim. Andrej Pinter, »Glej tam med drevjem hišo belo ...«, tipkopis, še neobjavljeno).

²⁵ Savinjska dolina se konča s Celjem, področje ob spodnjem toku Savinje – med Celjem in Zidanim Mostom – pa je že premočno pod vplivi s Kozjanskega in revirskega konca, da bi ga lahko (tako narečno kot geografsko) enačili s področjem višje ob toku.

²⁶ Globoko – Aškerčev rojstni kraj, Senožete – vasica, kjer je preživel mladost, Šmarjeta – zaselek, kjer stoji farna cerkev, v kateri je Aškerc tudi opravljal bogoslužje, Ogeče, Sevice itd.

²⁷ Na primer na domačiji strica mojega očeta na Globokem, pri Gozdnikarjevemu Frančku in drugod, tudi na Senožetah.

kar naj ne bi bilo razvidno. Kolikor pa je meni znano, pa bo najin sosed kmalu »zaslužil« tudi zadnji zvezek svojega zbranega dela, marljivi urednik Aškerčeve zapuščine pa poleg tega pripravlja tudi nadaljevanje Aškerčeve bibliografije, koristnega pripomočka vsem pesnikovim slednikom in raziskovalcem...

Vsem atributom navkljub močno upam, da gornji sestavek ni izzvenel kot kakšen pamflet, tudi ni bil njegov namen bevskati po že napisanem. Lahko ga je razumeti tudi drugače. Moti me namreč, da v našem majhnem prostoru ostane vse, kar je napisano in še posebej, kar je dobro napisano, nedotaknjeno.²⁸ V znanstvenih krogih v tujini obstaja že dolgo časa nenapisano pravilo, da mora vse, kar dobrega ugleda luč sveta, prestatiti tudi »kritiko« – slabega in provokativnega gradiva nihče niti ne povoha ali pa ga le redkokdo podreza – to je strokovno polemiko in diskusijo. Vsaj logično je, da sta nadgradnja in dodelava kakšne ideje možni edinole na takšen način, pa magari če takšni in tovrstni sogovorniki kritizirajo, argumentirano polemizirajo ali pač samo povzemajo. Comes facundus in via pro vehiculo est. Vemo, da je takšen način znanstvenega komuniciranja pri svojem literarno zgodovinskem raziskovalnem delu močno pogrešal že profesor Pogačnik,²⁹ pa tudi akademik in pesnik Janez Menart je izobraženstvu kar malo »zameril«, ker se ni nihče niti malo »pozabaval« z njegovo pesniško obdelavo in dodelavo (beri izboljšavo) Aškerčevega povsem zarjavelega, privlečenega iz najnižjih plasti smetišča literarne zgodovine, pesniškega repertoarja.

In prav s tem v zvezi bi si moj štajerski rojak in sosed zaslužil še kaj več – inventuro, revizijo... še najraje v smislu Kmečlovega poziva k novim nalogam slovenske literarne zgodovine. Zaslužila bi si ta (Aškerčeva) tragedija slovenskega liberalizma, da jo ponovno preberemo, in to povsem neobremenjeni, ne tendenčno ne idejno ne režimsko, samo pesniško in estetsko ločujoč dobro od manj dobrega. Je že res, da je Aškerca tepla njegova življenjska pot, tepla tako močno, da današnji (sodobniki so to le redki opazili) opazovalec samo sočutno opazuje, kako so se viharji ulegli na valove njegovega življenja in iz najglobljega »podna« prebudili bodeče ježke in pekoče meduze; tudi je res, da ga nobena stran v naši vseskozi razklani družbi ni mogla vzeti za čisto svojega: ena zato, ker je bil, kar je bil, in druga zato, ker to ni bil do konca – zavzeto. Toda danes, ko naj bi »Aškerčev liberalizem« izživel vse, kar si je kdajkoli lahko le želel, bi bilo res prav, da kot osebnost in pesnik zaživi življenja vredno življenje v naših mislih in literarni zavesti...

da bi ga le deli, kjer smo ga vzeli...

²⁸ Prim. tudi Igor Grdina, 60 let profesorja Jožeta Pogačnika, JiS, 1992–93, št. 7–8, str. 283.

²⁹ Ibid.